

ปาฐกถาชุด “สุนทร” ครั้งที่ ๒๒

เรื่อง

การสืบทอดปัญญาไทย

โดย

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง

ปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๒๒

เรื่อง

การสืบทอดปัญญาไทย

โดย

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

คำนำ

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเฉลิมพระอิสริยยศ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนราชสุดาฯ ขึ้นเป็น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเฉลิมฉลองศุภมงคลวโรกาสนั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้ก่อตั้งเงินทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองพระเกียรติในสมเด็จพระบรมราชกุมารี และทำนุบำรุงส่งเสริมการศึกษาและวิจัยในวิทยาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมของชนชาวไทยและศิลปวัฒนธรรมไทย กิจกรรมของกองทุนนี้มีหลากหลาย ทั้งที่เป็นการให้ทุนส่งเสริมการวิจัย การให้เงินทุนอุดหนุนการพิมพ์หนังสือหรือตำราที่ทรงคุณค่า รวมตลอดทั้งจัดให้มีการแสดงปาฐกถาชุดสิรินธร อันหมายถึงปาฐกถาที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยปาฐกผู้ทรงคุณวุฒิในศาสตร์ต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนพระราชหฤทัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเอง ทรงพระกรุณาพระราชทานปาฐกถาเรื่อง “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม” เป็นประเดิม เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ พระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐ คณะกรรมการบริหารเงินทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้กราบเรียนเชิญ ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง มาแสดงปาฐกถาชุดสิรินธร ครั้งที่ ๒๒ เรื่อง “การสืบทอดปัญญาไทย” ณ ห้อง ๑๐๕ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงฟังปาฐกถาเรื่องนี้ด้วย

ปาฐกถาเรื่อง “การสืบทอดปัญญาไทย” ดังกล่าว เป็นปาฐกถา ที่เพียบพร้อมด้วยสาระ กอปรทั้งผู้แสดงปาฐกถาก็เป็นผู้ที่มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องการสืบทอดปัญญาไทย เพราะได้ทำการศึกษาในด้านนี้มาตลอดเวลาหลายสิบปี นอกจากนั้นปาฐกถาเรื่องนี้ยังเป็นปาฐกถาที่งามพร้อมทุกแง่มุม หากจะได้จัดพิมพ์

ปาฐกถาดังกล่าวขึ้นเผยแพร่ ก็จะเป็นที่พอใจแก่ผู้ได้รับไว้ศึกษาโดยทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้กราบเรียนขออนุญาตจาก ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง ผู้เป็นเจ้าของปาฐกถา เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งได้รับความกรุณาอนุญาต นับเป็นพระคุณอย่างสูงแก่มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเชื่อว่า ปาฐกถาเรื่อง “การสืบทอดปัญญาไทย” จะมีประโยชน์อำนวยการแก่ผู้สนใจใฝ่รู้โดยทั่วกัน

วิกรม สัมภพ

(ศาสตราจารย์ ดร. คุณหญิงสุชาติา กิระนันท์)
อธิการบดี

คำกราบบังคมทูลของอธิการบดี
ศาสตราจารย์ ดร.คุณหญิงสุมณฑา กีระนันท์
ในการแสดงปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๒๒
เรื่อง “การสืบทอดปัญญาไทย”

โดย ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง
วันจันทร์ที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๐ เวลา ๑๔.๐๐ น.
ณ ห้อง ๑๐๕ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า ศาสตราจารย์ คุณหญิงสุมณฑา กีระนันท์ อธิการบดี
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม
หาที่สุดมิได้ ที่ได้ฝ่าละอองพระบาททรงพระเมตตาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงฟัง
ปาฐกถาชุด “สิรินธร” ในวันนี้

นับตั้งแต่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ก่อตั้งเงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระ
เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในศุภมงคลวโรกาสที่ได้ฝ่าละออง
พระบาทได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเฉลิมพระอิสริยยศขึ้น
เป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จวบจนถึงปัจจุบัน มีเงินที่มี
ผู้บริจาคสมทบและดอกผลหลังจากหักค่าใช้จ่ายในการดำเนินการแล้ว เป็นจำนวน
รวมทั้งสิ้น ๒๓,๐๔๐,๖๘๒.๖๑ บาท (ยี่สิบสามล้านสี่หมื่นหกกร้อยแปดสิบสองบาท
หกสิบเอ็ดสตางค์) เงินทุนดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาและวิจัยใน
วิทยาการที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมของชนชาวไทยและศิลปวัฒนธรรมไทย การจัด
พิมพ์หนังสือหรือตำราที่ทรงคุณค่า ตลอดจนการจัดปาฐกถาชุด “สิรินธร”

ในการจัดปาฐกถาชุด “สิรินธร” คณะกรรมการบริหารเงินทุนเฉลิมฉลอง
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้เรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในศาสตร์

ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาแสดงปาฐกถาสืบเนื่องมาโดยลำดับ ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ นี้ นับเป็นปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๒๒ คณะกรรมการบริหารเงินทุนเฉลิมฉลอง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เห็นสมควรให้จัดปาฐกถาเรื่อง “การสืบทอดปัญญาไทย” และได้เรียนเชิญศาสตราจารย์พิเศษ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติว่าเป็นผู้ที่มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าว มาเป็นผู้บรรยาย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการปาฐกถาครั้งนี้จักอำนวย ประโยชน์อย่างยิ่งแก่วงวิชาการ และจะเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้สนใจศึกษาค้นคว้า และวิจัยเกี่ยวกับอารยธรรมและศิลปวัฒนธรรมของชนชาวไทยอย่างต่อเนื่องสืบไป

บัดนี้ ได้เวลาอันสมควรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาต เบิกศาสตราจารย์พิเศษ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง แสดงปาฐกถา เรื่อง “การสืบทอด ปัญญาไทย”

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๒๒

เรื่อง

“การสืบทอดปัญญาไทย”

โดย ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

วันจันทร์ที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๐ เวลา ๑๔.๐๐ น.

ณ ห้อง ๑๐๕ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า นายเอกวิทย์ ณ ถลาง ขอพระราชทานพระราชวโรกาส แสดง ปาฐกถา เรื่อง “การสืบทอดปัญญาไทย” และขอพระราชทานรขานุญาตนำเสนอ เป็นภาษาสามัญ หากจะมีสิ่งใดผิดพลาดบกพร่องขอพระราชทานอภัยไว้ ณ โอกาสนี้ ควรมิควรประการใดสุดแต่จะทรงพระกรุณา

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณ และเป็นเกียรติอย่างยิ่งแก่ข้าพระพุทธเจ้า ที่ ได้รับเลือกให้มาแสดงปาฐกถาในครั้งนี้

ในขั้นต้นขอเสนอสมมติฐาน ๒ ประการ คือ

ประการแรก ชาติที่สามารถดำรงอยู่เป็นปึกแผ่นมั่นคง ผ่านวิกฤตการณ์ ต่าง ๆ มาได้ เรียกว่าด้วยประสบการณ์เงินสามารถสร้างสรรค์อารยธรรมของชาติให้ เจริญรุ่งเรืองต่อเนื่องอย่างสยามประเทศ และประเทศอื่น ๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น อินเดีย อังกฤษ เยอรมนี เป็นต้น ย่อมพิสูจน์ได้ว่าคนในชาติมีสติปัญญาความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์สั่งสมสืบทอดไว้มาก เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ศิลปวัตถุ วิถีชีวิต และหลักฐานต่าง ๆ ย่อมจารึกปัญญานานาประการไว้ ทั้งในรูปของลายลักษณ์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นิสัยใจคอของคนในชาติ ฯลฯ

ประการที่สอง การเข้าถึงและเข้าใจสาระสำคัญ และคุณค่าแท้ของปัญญาที่ สั่งสมไว้นี้เป็นรากฐานสำคัญในการทำความเข้าใจปัจจุบันและพัฒนาต่อเนื่องสู่นาคต ยิ่งคนมีศักยภาพมีพลังทางวัฒนธรรม อันเป็นทุนรอนสำคัญยิ่ง

สำหรับเมืองไทยของเรา สติปัญญาที่สั่งสม มีอยู่ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ชนชั้นปกครองจนถึงสามัญชนคนเล็กคนน้อย

เพื่อความสะดวกของการทำความเข้าใจร่วมกันในเวลาอันจำกัด ขออนุญาตนำเสนอเป็น ๔ หัวข้อ เพื่อพิจารณาดังนี้

๑. ปัญญาในระดับสูง หรือปัญญาที่เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้บ้านเมืองอยู่รอดและรุ่งเรืองได้

๒. ปัญญาในระดับชาวบ้านที่ดำรงอยู่เป็นศักยภาพ

๓. ปัญหาและวิกฤตการณ์ใหม่ ๆ ที่ทำลายปัญญา

๔. ข้อควรพิจารณาในการสืบทอดและสร้างสรรค์ใหม่ทางปัญญา

ปัญญาในระดับสูง

ปัญญาในระดับสูง ในที่นี้หมายถึง ปัญญาที่เป็นปัจจัยหลักทำให้บ้านเมืองอยู่รอดและรุ่งเรืองได้

เรื่องแรก คือเรื่อง **ภาษาไทย** ซึ่งเป็นมรดกตกทอดทางปัญญาต่อเนื่องมาช้านานหลายศตวรรษ นอกจากภาษาไทยดั้งเดิมแล้ว เรายังได้รับเอาคำศัพท์จากภาษาบาลีสันสกฤตมาปรับใช้และเป็นการสร้างความร่ำรวยมั่งคั่งในวงศัพท์และสร้างความคล่องตัวให้กับภาษาไทย จนเป็นที่น่าภาคภูมิใจว่าเรามีภาษาของเราเอง ทั้ง मुखปุจจะและลายลักษณ์อักษร อันอาจกล่าวได้ว่าภาษาไทยมีความลุ่มลึก ใช้สืบมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและสามารถปรับใช้กับอนาคตได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนก็คือ ภาษาไทยสามารถใช้ได้กับเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ได้อย่างสมสมัย พร้อมกันนั้นก็สามารถบัญญัติศัพท์ใหม่ในทางวิชาการที่แพร่สะพัดอยู่ทั่วโลกได้อีกด้วย

เป็นที่น่าภูมิใจยิ่งเมื่อคนทั้งประเทศ คนทั้งโลกได้ฟังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวันที่ยกถวายพระกระยาหารค่ำแด่องค์พระประมุขเจ้านายและผู้หลักผู้ใหญ่ทั่วโลกที่มาพร้อมกันถวายพระพรเนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ ๖๐ พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งเป็นภาษาไทยท่ามกลางมหาสมาคมดูทางโทรทัศน์ ได้สดับฟังแล้วทำให้รู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นชาติที่สง่างามและมีศักดิ์ศรี เชื่อว่าความรู้สึกเช่นนี้ คนหลายล้านคนที่ได้เห็นภาพผ่านหน้าจอโทรทัศน์คงจะรู้สึกเช่นเดียวกัน

ยกตัวอย่างเรื่องเล็ก ๆ เรื่องหนึ่งซึ่งเห็นว่าบ่งบอกคุณค่าว่า ภาษาไทยสามารถถอดความหมายและอารมณ์จากภาษาอื่นมาเป็นภาษาไทยได้อย่างไพเราะเพราะพริ้งพร้อมกันนั้นก็ได้สลัดกลิ่นนมเนยออกไป ขออ้างถึงบทประพันธ์ที่มีชื่อเสียงและทุกท่านในที่นี้ทราบเป็นอย่างดีเข้าทำนอง “เอามะพร้าวห้าวมาขายสวน” สักครั้ง คือ กวีนิพนธ์ภาษาอังกฤษของ Thomas Gray ที่ท่านเสฐียรโกเศศ และท่านนาคะประทีปถอดความตอนหนึ่งไว้ดังนี้

วังเอ๋ย วังเวง	หวังแห่งงาย่ำคำระฆังฆาน
ฝูงวัวควายพ่ายลาทิวาวาร	ค้อยค้อยผ่านท้องทุ่งมุ่งถิ่นตน
ชวานาเหนือยอ่อนต่างจรกลับ	ตะวันลับอัปแสงทุกแห่งหน
กึ่งทุ่งให้มีดมัวทั่วมณฑล	เหลือแต่ตนดูเปลี่ยวอยู่เดียวเอ๋ย*

ฯลฯ

ผู้ที่ใช่นักอักษรศาสตร์คงจะต้องรู้จักกวีนิพนธ์บทนี้ด้วยกันทั้งสิ้น สำหรับผมรู้สึกว้าวเพราะจับใจ และที่ประทับใจเป็นพิเศษคือไม่มีกลิ่นนมเนยติดเหลืออยู่ หากแต่สื่อความรู้สึกและบรรยากาศได้ครบถ้วน ดูเสมือนหนึ่งเป็นภาพชนบทของไทยเรานี่เอง ความจริงเรื่องนี้น่าจะบ่งบอกพลังและศักยภาพของภาษาของเราได้ว่าสามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการของกวีต่างวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

เรื่องซ้ำซ้ำอีกเรื่องหนึ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวของเราเองในความพยายามบัญญัติศัพท์ก็คือ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ เมื่อฟุตบอลเริ่มแพร่หลายเข้ามาสู่บ้านเมือง มีท่านผู้รู้ท่านหนึ่งบัญญัติศัพท์ฟุตบอลว่า “หมากดิน” (ขอพระราชทานอภัย) ก็รู้สึกชื่อฮามากในสมัยก่อน แต่ท้ายที่สุด คำนี้ก็ตกสมัยไป “ไม่มีใครใช้สืบเนื่องมา เรานิยมใช้ทับศัพท์ว่า “ฟุตบอล” แต่ทางเมืองลาว ได้ทราบมาใช้คำว่า “หมากเตะ” ก็ประนีประนอมได้ระดับหนึ่ง

เรื่องของภาษาเป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง กว้างขวาง แยกคาย และละเอียดอ่อน ด้วยความรู้อันจำกัด ผมไม่สามารถจะนำมาสาธกในที่นี้ได้ ขอยกแต่ประเด็นที่เห็นว่าภาษาไทยเป็นหลักของการสืบมรดกทางวัฒนธรรม ศิลปะ และปัญญาที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน เป็นสิ่งที่เราควรรักษาไว้รักษา สืบทอด และพัฒนาต่อเนื่องให้ดีขึ้นสืบต่อไป

เรื่องที่ ๒ พุทธธรรมและพุทธศิลป์ ขอแยกเป็นสองนัย **พุทธธรรม** ในที่นี้ มีมากร่วมแปดหมื่นสี่พัน “พระธรรมชั้นร์” ในโอกาสที่เป็นมาฆบูชา ขออนุญาตอ้างถึง **โอวาทปาติโมกข์** ซึ่งโดยสาระสำคัญ มีฐานคิดว่า ให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตให้ผ่องใส สาระสำคัญสามข้อนี้ ผังอยู่ในหัวใจของคนไทยมาหลายชั่วคน ถ้าเราสามารถประพฤติปฏิบัติให้ได้ตามนั้น ก็เชื่อว่าประเทศชาติบ้านเมืองและสังคมของเราคงเจริญรุ่งเรืองเป็นแบบอย่างให้แก่โลกได้ ถ้าจะเหลวไหล ผิดพลาดไปบ้างก็ด้วยความเป็นมนุษย์ปุถุชนของเราเอง นี่ว่าโดยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

มองในเชิง **พุทธศิลป์** ทุกท่านในที่นี้ก็คงเคยไปนมัสการพระพุทธรชินราชที่พิษณุโลก หรืออย่างน้อยก็องค์พระพุทธรชินราชจำลองที่วัดเบญจมบพิตร สำหรับผมเวลามีทุกข์ เวลาไม่สบายใจก็จะไปกราบพระพุทธรชินราชองค์จำลองที่วัดเบญจมบพิตร ได้พิจารณาพระพักตร์ที่งดงาม บรรลุ สงบ เย็น และสัดส่วนอันงดงามยิ่งของพระปฏิมา ทุกครั้งที่ได้ไปกราบทำให้ผมได้ความรู้สึกว่า ผู้ที่เนรมิตประติมากรรมพระพุทธรชินราชขึ้นมาเป็นผู้ที่จะต้องบรรลุธรรมระดับสูง หรืออย่างน้อยก็เข้าใจธรรมในระดับที่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นประติมากรรมได้ ซึ่งเป็นปัญญาและปัญญาความสามารถทางศิลปะอันลึกซึ้งอันหาไม่ได้ง่าย ๆ ถ้าคนไทย ศิลปินไทยเคยบรรลุถึงความลึกซึ้งและความงามได้ขนาดนี้ ก็คิดว่าเป็นสิ่งที่น่าภูมิใจ และควรจะดำรงรักษาให้สามารถทำได้ต่อไปเรื่อย ๆ ไปหลายชั่วคน นี่ก็เป็นอีกแง่มุมหนึ่งของความเป็นเลิศในการรับพระพุทธศาสนาเข้ามาไว้อยู่ในหัวใจของเรามาหลายชั่วคน

ทั้งสองประการดังกล่าวนี้ น่าจะถือได้ว่าเป็นคุณูปการของพุทธศาสนาและเป็นการเตือนสติเราถึงศักยภาพทางปัญญาและศิลปะในการผจญกับปัญหาและวิกฤติการณ์ในโลกนี้ในปัจจุบันและในอนาคต

เรื่องที่ ๓ ปัญญาและความเข้าใจในภาวะภูมิศาสตร์และระบบนิเวศวิทยาของสุวรรณภูมิ จะเห็นได้จากการที่เราสามารถสร้างบ้านแปลงเมืองให้เหมาะสมแก่ภูมิประเทศและระบบนิเวศ ซึ่งมีความหลากหลาย มีความแตกต่างกันระหว่างภูมิภาคในประเทศเป็นอันมาก กล่าวคือ

ทางภาคเหนือ เป็นที่ราบหว่านเขา เฉากี้จะมีวิธีสร้างบ้านแปลงเมืองอย่างหนึ่ง แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน เป็นสายเลือดหลักที่หล่อเลี้ยง แต่การสร้างบ้านแปลง

เมืองนั้น โดยภูมิประเทศจะตั้งเมืองอยู่ริมแม่น้ำใหญ่เช่นเดียวกับกรุงศรีอยุธยา กรุงเทพมหานครคงไม่ได้และไม่จำเป็นต้องทำอย่างนั้น คนล้านนาแต่ครั้งโบราณท่านจึงสร้างบ้านแปลงเมืองและจัดตั้งชุมชนเกษตรตามลักษณะภูมิประเทศอันเป็นที่ราบเชิงเขา และจัดระบบการชลประทานที่เรียกว่า เหมืองฝาย มีบัญญัติไว้ใน *มังรายศาสตร์* และสืบสานมาถึงปัจจุบัน ในมิติทางสังคมวัฒนธรรม การทำเหมืองฝายในภาคเหนือ โดยพื้นฐาน กล่าวได้ว่าเป็นประชาธิปไตยโดยต้นแบบของไทยมาช้านาน กล่าวคือ เกิดขึ้นได้ด้วยชาวบ้านร่วมมือร่วมใจกันสร้าง บำรุงรักษา และแบ่งปันน้ำกันใช้โดยยุติธรรม ที่ใดมีปัญหา แย่งน้ำกัน แก่เหมือง แก่ฝาย ผู้ที่ชาวบ้านเลือกกันขึ้นมาทำหน้าที่และเป็นผู้ที่ชาวบ้านนับถือไว้วางใจก็จะเป็นผู้ตัดสินให้ และเมื่อคนถือหลักว่า “กินน้ำแม่เดียวกัน” “ไปวัดเดียวกัน” พี่พาคอาศัยกัน แบ่งกันกิน แบ่งกันใช้ ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของชุมชนในล้านนาจึงเกิดขึ้น และขยายผลต่อมาเป็นเครือข่ายของชุมชนหลาย ๆ พื้นที่ และสร้างเป็นศูนย์กลางทางการปกครองเป็นนครขึ้นได้อย่าง จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง เชียงราย น่าน แพร่ และอื่น ๆ ความเข้าใจในระบบนิเวศของภูมิภาคจึงปรากฏชัดเจนในรูปแบบของการทำเหมืองฝายและการจัดตั้งชุมชนของล้านนาโดยอาศัยทรัพยากรร่วมกัน

ทางภาคกลาง เรามีแม่น้ำเจ้าพระยา ทำจีน แม่งลอง บางปะกง และเครือข่ายคูคลองเป็นเส้นเลือดหลัก การตั้งทำเลบ้านเมือง แตกต่างจากภาคเหนือ เพราะจำเป็นต้องอยู่ใกล้น้ำ จึงเกิดระบบนิเวศลักษณะพิเศษ ที่กรุงศรีอยุธยาที่เป็นเกาะอยู่ มีแม่น้ำล้อมรอบหลายสายที่สามารถใช้เป็นแนวป้องกันเวลาเกิดศึกสงครามที่เหมาะสม พร้อมกันนั้น แม่น้ำคูคลองหลายสายก็นำความอุดมสมบูรณ์มาหล่อเลี้ยงที่ราบกว้างใหญ่ภาคกลาง พระมหากษัตริย์อย่างกรุงศรีอยุธยาและเมืองบริวาร จึงสามารถทำไร่นาขนาดใหญ่เพื่อเลี้ยงพลเมืองจำนวนมากไว้เป็นกำลังของบ้านเมืองได้เป็นอย่างดีสืบมา ไม่เพียงเท่านั้น กรุงธนบุรีและกรุงเทพมหานคร ก็จำลองเอาแบบอย่างการสร้างบ้านแปลงเมืองของกรุงศรีอยุธยาที่เป็นเมืองมีน้ำรายรอบ ที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า riverine city มาจัดตั้งเป็นกรุงธนบุรี และกรุงเทพมหานคร ซึ่งทำให้มีลักษณะมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากเมืองอื่น ๆ ของโลกเป็นอย่างมาก ผมไม่นิยมเรียกตามฝรั่งว่า กรุงเทพฯ เป็น “เวนิสตะวันออก” นั่นเป็นกรอบอ้างอิงของฝรั่งที่มีการมองแบบ “ยูโรเซ็นทริก” ในความเป็นจริง เราไม่ได้เอาอย่างเวนิส เราวาง

ฝั่งเมืองกรุงเทพฯ ตามลักษณะระบบนิเวศวิทยาของเราเองที่รู้จักกันแพร่หลายว่า “เดือนสิบเอ็ดน้ำนอง เดือนสิบสองน้ำทรง เดือนอ้ายเดือนยี่ น้ำก็รีไหลลง” ซึ่งอำนวยความสะดวกและสร้างสภาพอนามัยที่ดีของการระบายน้ำตามฤดูกาล ตามแบบอย่างของเรา พร้อมกันนั้นก็มีการพัฒนาเรือกสวนไร่นา ขุดคลองเพิ่มเติมเพื่อการคมนาคมและการสร้างความอุดมสมบูรณ์เป็นเครือข่ายโยงไปถึงกันในภาคกลางได้เป็นอันมาก ขอนี้นับได้ว่าเป็นลักษณะเด่นของภาคกลางที่มีอัตลักษณ์พิเศษของที่ราบลุ่ม

ทางภาคอีสาน อันเป็นที่ราบสูงก็เชื่อว่าแห้งแล้งเสียทีเดียวไม่ มีแม่น้ำโขงชี มูล และสาขาหล่อเลี้ยง ทว่ายังมีพื้นที่อีกหลายแห่งที่ห่างไกลจากสายน้ำหลักเหล่านี้และสาขา ในสมัยโบราณโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางอีสานใต้ มีธรรมเนียมขุด “บาราย” หรือ อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ สร้างไว้เป็นส่วนหนึ่งในบริเวณเทวสถานศักดิ์สิทธิ์ ที่นี้เป็นที่กักเก็บน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคในยามขาดแคลนน้ำ โดยเฉพาะหน้าแล้ง ทำเช่นนี้สืบมาหลายศตวรรษ ผมได้ไปเห็นตัวอย่างที่อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ก็ยังใช้อยู่จนทุกวันนี้ นี่ก็เป็นลักษณะพิเศษที่ทำให้ภาคอีสานอยู่ได้ เพราะมีน้ำหล่อเลี้ยงตลอดปี

ทางภาคใต้ ภาคใต้มีลักษณะแตกต่างจากภาคอื่นคือ เป็นแหลมยื่นยาวออกไปสู่คาบสมุทรมลายู มีทะเลขนานอยู่สองข้าง คือทะเลอ่าวไทยอันเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรแปซิฟิก และทะเลอันดามัน อันเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรอินเดีย มีแม่น้ำหลักคือ แม่น้ำตาปี และมีแม่น้ำสายสั้น ๆ อื่น ๆ อยู่ทุกจังหวัด เป็นที่ตั้งเมืองการทำมาหากินของชาวดัตช์นอกจากจะทำการประมงแล้ว ยังมีการทำไร่นาในพื้นที่ใหญ่น้อย ที่มีน้ำหล่อเลี้ยง ภาคใต้มีฝนชุก ลักษณะของการทำสวน ทำไร่ และการทำนา จะเห็นตัวอย่างชัดเจน ของจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และส่วนหนึ่งของสุราษฎร์ธานี ที่มีลักษณะแตกต่างออกไปจากภาคกลาง หลายท่านคงจะเคยเห็นการเก็บเกี่ยวข้าวในท้องทุ่งที่มีน้ำท่วมเต็ม ต้องนั่งเรือไปเก็บเกี่ยวข้าว และไม่สามารถจะใช้เคียวเกี่ยวข้าว (เมื่อเข้าหน้าแล้ง) อย่างที่ใช้กันแบบปกติในภาคกลางได้ ต้องใช้ที่เก็บเกี่ยวเล็ก ๆ ที่ชาวดัตช์ตั้งใจออกแบบให้เหมาะกับการใช้งานในพื้นที่ เรียกว่า “กะ” ใช้เก็บเฉพาะรวงข้าวเท่านั้น แล้วเอามาผูกมัดรวมกัน ทางใต้เรียกว่า “เสียง” เมื่อได้หลาย ๆ ร้อย “เสียง” ก็บรรทุกเกวียนหรือเรือขึ้นมาสู่ยุ้งฉาง

ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างออกไปจากทางภาคกลาง ทางเหนือ และภาคอีสาน โดยสิ้นเชิง คนภาคกลางส่วนใหญ่ไม่เข้าใจวิธีของชาวใต้ว่าเหตุใดจึงใช้ “กะ” เก็บรวงข้าวที่สรวงอย่างนั้น บอกว่าเชื้องข้าไม่มีประโยชน์ เคยมีความพยายามเอาเคียวลงไปสอนให้คนภาคใต้ใช้เกี่ยวข้าว แต่ชาวใต้ไม่เอา เพราะลักษณะภูมิประเทศแตกต่างกัน นี่ก็เป็นตัวอย่างเล็ก ๆ ที่บ่งบอกให้เห็นว่ามีการใช้ปัญญาออกแบบเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำเกษตรที่เหมาะสมกับระบบนิเวศของแต่ละพื้นที่ และเพิ่มสีสันให้ความหลากหลายกับสังคมไทยยิ่งขึ้นไปอีก ในแง่ที่ว่าแต่ละภูมิภาคมีลักษณะเฉพาะของตัวเองที่แตกต่างกัน หากแต่เป็นวัฒนธรรมข้าวเช่นเดียวกัน จึงมีข้อสรุปได้ว่า เรามีภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์ ทั้งความหลากหลายและความคล้ายคลึงให้กับพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทยไปพร้อม ๆ กัน

เรื่องที่ ๔ การปะทะสังสรรค์กับโลกตะวันตก เรื่องนี้เรามีประสบการณ์ที่อันแหลมคมเพื่อความอยู่รอดและเอกราชของเราอยู่มาก มีเรื่องที่ต้องศึกษาพิจารณามากมาย ทว่า โดยข้อจำกัดของเวลา ผมไม่สามารถจะนำมากล่าวในที่นี้ได้มากนัก จึงขอยกตัวอย่างเฉพาะกรณีเท่าที่จะมีเวลา

ในช่วงต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ ที่เราสถาปนาอำนาจของราชอาณาจักรสยามขึ้นมาใหม่ ณ กรุงรัตนโกสินทร์ต่อเนื่องจากกรุงธนบุรี มีพระราชดำริของรัชกาลที่ ๑ และกรมพระราชวังบวรสุริสีหนาทที่จารึกไว้เป็นลายลักษณ์ในพระราชนิพนธ์*นिरาสทำดินแดง* ตอนหนึ่งได้บันทึกพระราชปณิธานไว้ว่า

<i>ตั้งใจจะอุปถัมภ์ภก</i>	<i>ยอยกพระพุทธศาสนา</i>
<i>จะป้องกันขอบขันธสีมา</i>	<i>จะรักษาประชาชนและมนตรี</i>

เรียกว่า เป็นรัฐประศาสนศาสตร์ “องค์รวม” ที่จะฟื้นอำนาจ ความสมดุล และความรุ่งเรืองที่ล่มสลายไปของกรุงศรีอยุธยาขึ้นมาใหม่ ณ กรุงเทพมหานคร สามรัชกาลทำต่อเนื่องจนประสบผลสำเร็จงดงาม ยิ่งไปกว่านั้น ในตอนปลายรัชกาลที่ ๓ ฝรั่งเศสมาติดต่อกับสยามมากขึ้น พร้อมกันนั้นก็มิช้าชาวประเทศตะวันออกอื่น ๆ ที่เสียบ้านเสียเมืองเพิ่มขึ้นทุกที เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีรับสั่งเป็นการให้สติไว้ว่า

*การศึกษสงครามข้างญวน ข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่
ก็แต่พวกข้างฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียที่แก่เขาได้ การงาน*

สิ่งใดของเขาที่คิดควรจะเรียนเอาไว้ ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้
นับถือเลื่อมใสไปที่เดียว^๓

ทั้งสิ้นทั้งปวงนี้ ถือได้ว่าเป็นปัญญาและสติยอดเยี่ยมที่สั่งสอนให้เราระมัด
ระวังตัวมากขึ้น ในการคบค้าสมาคมเปิดประเทศสู่โลกตะวันตก ซึ่งมาแรงในช่วงนั้น
มาถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ นอกจากความรู้เป็นเลิศส่วนพระองค์ในพระธรรมของพุทธศาสนา
แล้ว ยังทรงสามารถพยากรณ์สุริยุปราคาได้อย่างแม่นยำที่หัวอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
หากแต่ยังมีอีกเรื่องหนึ่งที หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้นำมาเล่าไว้คือ เรื่อง
ที่มาของการใช้ช้อนส้อมที่คนไทยใช้ทั่วไปในขณะนี้ ส่วนใหญ่เราจะลืมไปแล้วว่า
มีที่มาอย่างไร แต่จากคำบอกเล่าของอาจารย์คึกฤทธิ์ ท่านเล่าว่า ในกาลครั้งหนึ่ง
พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ รับสั่งให้ตั้งโต๊ะ Grand Dinner แบบอังกฤษ นอกจากถ้วย
จานชามจำนวนมากแล้วก็ยังมีแก้วไวน์ มีช้อนส้อม มีมีดหลายชนิด เต็มยศ เต็มศักดิ์
เมื่อได้ประทับเสวยและทรงลองสิ่งของเครื่องใช้ตลอดทุกชั้นตอนแล้ว ในที่สุดทรง
เห็นว่ามากมายวุ่นวายนัก สำหรับอาหารไทยมีข้าว และกับข้าว ไม่ได้มีชั้นตอน
ซับซ้อนเหมือนของฝรั่ง จึงตัดสินพระทัยเลือกของใช้บนโต๊ะอาหารไว้ ๒ ชั้น คือ
ช้อนกับส้อม ช้อนกับส้อมจึงเป็นเครื่องมือรับประทานข้าวและกับข้าวของเรามาจน
บัดนี้ จะเท็จจริงประการใด ถูกต้องหรือคลาดเคลื่อนอย่างไร ก็คงต้องสืบสาวราวเรื่อง
จากข้อสรุปของอาจารย์คึกฤทธิ์ที่ได้บอกพวกเราไว้ สำหรับผม คิดว่าน่าจะมีมูล
ความจริงว่า เราใช้ปัญญา เราเลือกเป็น เรารู้ว่าเราอยู่อย่างไร กินอย่างไร จึงเลือกที่
เหมาะสมแก่เรา ก็เรียกว่าเป็นปัญญา ทั้งดงามประการหนึ่ง

ขอลัดมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ สยามประเทศต้องปฏิรูปประเทศอย่างขนานใหญ่
เพื่อพัฒนาประเทศของเราให้ทันสมัย ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ เพราะครั้งนั้น
ฝรั่งมีอำนาจมาก โดยเฉพาะแสนยานุภาพที่จะบีบบังคับให้เราจำต้องทำตามใจไป
ทุกอย่าง ดังนั้น รัชกาลนี้จึงเต็มไปด้วยการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงทั่วผืนแผ่นดินไทย
เปลี่ยนแปลงสถาบันต่าง ๆ มากมาย เรื่องที่เห็นว่าน่าจะนำมาพิจารณาศึกษาก็คือ
ข้อสังเกตของนักประวัติศาสตร์เรื่องนามท่านหนึ่งคือ Professor David K. Wyatt
ที่เขียนไว้ในหนังสือ *The Politics of Reform in Thailand, Education in the
Reign of King Chulalongkorn* ผมขออนุญาตแปลข้อความที่ท่านอาจารย์ไว้อาจ
ได้วิจารณ์ไว้ดังนี้

“ในการเผชิญหน้ากับชาติตะวันตก ท่าทีของไทยเป็นไป ด้วยความขัดแย้ง สับสน ทางความคิด ความคลุมเครือ และอาการ ละล้าละลัง ในภาวะวิกฤตต่าง ๆ พระเจ้าอยู่หัวและชนชั้นปกครอง มีทั้งความชื่นชมและความหวาดหวั่นพรึ่งชาติตะวันตกระคน กัน ทั้งนี้เพราะต้องการธำรงรักษาความเป็นไทยไว้ ขณะเดียวกัน ก็ต้องการทำประเทศให้ทันสมัย ไทยถูกโน้มน้าวให้ขยับเข้ามาใกล้ มาตรฐานความศิวิไลซ์ของชาติตะวันตก แต่กระนั้นผู้นำของไทย ก็ยังต้องการสืบสานคุณค่าและขนบธรรมเนียมที่เป็นอารยธรรม ไทยไว้ให้มีความต่อเนื่อง ขณะเดียวกันก็ต้องการที่จะปรับเปลี่ยน บ้านเมืองให้เป็นที่ยอมรับนับถือเยี่ยงคนเสมอกันกับชาติตะวันตก แต่ก็ไม่เต็มไปด้วยความลำบากใจ ต้องประสบกับความเจ็บปวด รวดร้าวราคาแพง เพื่อจะให้ได้มาซึ่งความยอมรับนับถือ นั้น พระผู้ปกครองประเทศของไทยได้ค่อย ๆ เรียนรู้ขึ้นเป็นลำดับว่า การประนีประนอมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ กล่าวคือไทยสามารถทำ ประเทศให้ทันสมัยได้ โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนให้เหมือนชาติ ตะวันตกไปเสียทุกอย่าง และได้มองเห็นลู่ทางที่จะหล่อหลอมสังค มวัฒนธรรมและสถาบันดั้งเดิมของไทยเสียให้มีรูปโฉมใหม่ โดย ไม่ต้องทำลายคุณค่าต่าง ๆ อันบ่งบอกคุณลักษณะโดดเด่นของ ความเป็นไทย” (Wyatt 1969 : 380)

จากนี้ผมขออนุญาตไปสู่ประเด็นอื่น ๆ ที่บ่งบอกความสามารถในการใช้ บัญญาของไทยในการปะทะสังสรรค์กับโลกตะวันตก กล่าวคือ ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ ได้พระราชทานพระราโชบายต่อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ทรงรับสั่งว่า “นี่แน่ เจ้าสนั่น ข้าจะบอกกล่าวให้ การขยายการศึกษาให้กับลูกหลานไทย ได้เรียนทั่วบ้าน ทั่วเมืองนั้น จงอาศัยบารมีของวัด จงจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัด ก็จะทำให้โดยสะดวก” กระทรวงศึกษาธิการในครั้งนั้นก็เจริญรอยพระราโชบาย ได้ทำให้การขยายการศึกษา ภาคบังคับสำเร็จเรียบร้อยด้วยดีในกาลต่อมา และสามารถประกาศใช้การศึกษาภาค บังคับทั่วประเทศในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ซึ่งปรากฏว่า ไทยเป็นชาติแรก ๆ ถัดจากญี่ปุ่น ที่สามารถจัดการศึกษาภาคบังคับได้ทั่วถึงเร็วกว่าชาติอื่น ๆ นี่ก็เป็นกุศโลบายอัน

แบบคายนในการใช้สถาบันที่เรามี ใช้ทรัพยากรที่เรามี เพื่อทำประเทศให้ได้รับประโยชน์และทันสมัยในสายตาของชาวต่างประเทศที่รู้จักเรา

ขออนุญาตข้ามมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๘ ผมได้รับการบอกเล่าโดยผู้ใหญ่ และได้อ่านพบเป็นเครื่องยืนยันในเวลาต่อมาว่า เมื่อเลิกสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ๆ กองทัพของสัมพันธมิตร มีทั้งอังกฤษ อเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ฯลฯ ระดมกำลังพลจากประเทศพันธมิตร กริชาติพม่าสู่กรุงสยาม มาปลดอาวุธกองทัพทหารญี่ปุ่นที่ตั้งอยู่ในประเทศไทย ในส่วนของไทย เราสามารถใช้ปัญญาเปลี่ยนการแพ้สงครามเป็นไม่แพ้ เพราะเรามีกระบวนการเสรีไทยประการหนึ่ง และใช้หลักนิติธรรมสากลให้เป็นประโยชน์ในการเจรจาอีกประการหนึ่ง ผู้นำของไทยพิสูจน์ให้ผู้ชนะทราบ ว่าประชาชนคนไทยทั้งประเทศไม่ได้ยินยอมตามนั้น แต่เป็นความจำเป็นที่กำลังอันมหาศาลของญี่ปุ่นเข้ามาโดยฉับพลัน เราไม่มีทางเลือกอื่นใด เราก็ตัดสินใจปฏิบัติตามแต่โดยจิตใจเราไม่ใช่จะยอม ฉะนั้นขบวนการเสรีไทยจึงก่อตั้งขึ้นทันทีหลังจากนั้น นี่ก็เป็นประเด็นหนึ่ง แต่ประเด็นที่ลึกซึ้งกว่านั้น ก็คือ การแสดงออกในการรักษาเอกราชอธิปไตยและศักดิ์ศรีของประเทศไทย กล่าวคือประมาณเดือนสิงหาคม ๒๔๘๘ มีการสวนสนามของกองทัพพันธมิตร เราจะปล่อยให้มหาอำนาจทำตามใจชอบบนแผ่นดินของเรากระไรได้ รัฐบาลในครั้งนั้นจึงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จมาเป็นองค์ประธานร่วมกับ Lord Louise Mountbattan (ลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบตเตน) แม่ทัพของพันธมิตร ความปรากฏใน *แนวพระราชดำริ ทั่วรัชกาล* ดังนี้

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้ทรงทราบดีถึงเกียรติภูมิของเมืองไทยไว้ได้โดยเสด็จออกทรงรับการตรวจพลสวนสนามครั้งนั้นในฐานะองค์พระประมุขของชาติไทย พร้อมด้วยลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบตเตน การเสด็จออกเป็นไปอย่างสง่างาม สมพระเกียรติยศ ในฉลองพระองค์จอมทัพไทย ศักดิ์ศรีของเมืองไทยของคนไทยทั้งชาติ ปรากฏอยู่ที่พระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ ความซื่อสัตย์ของคนไทยที่ว่าเมืองไทยอยู่ในฐานะถูกยึดครองหรือไม่ก็หมดไปในพื้นที่ ทุกคนยังคงเป็นไทย สมชื่ออย่างเต็มภาคภูมิ”^๔

ผมขอใช้คำของผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง คือ ท่านปรีดี พนมยงค์ ที่บอกว่า “อิสราธิปไตยบริบูรณ์” ของประเทศไทยก็ปรากฏชัดเจนต่อสายตาชาวโลก เป็นที่ควรแก่การเคารพนับถือ นี่แหละปัญหาไทยที่สูญยอดในการธำรงรักษาศักดิ์ศรีและอธิปไตยของเรา

มาถึงรัชกาลปัจจุบันคือ รัชกาลที่ ๙ ผมคิดว่าทุกท่านในห้องประชุมนี้และทั่วประเทศไทย รวมถึงคนไทยทั่วโลกก็คงจะซาบซึ้งตรงกันว่าเป็นอย่างไร ไม่ต้องเล่าซ้ำกับที่ท่านรู้อยู่แล้ว แต่ที่ผมประทับใจเป็นพิเศษก็คือ การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่กล้าหาญทวนกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์โดยชัดเจนไม่ค่อยมีใครพูดตรง ๆ เช่นนี้มากนัก ผมจึงขออนุญาตเสนอว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่ “กล้าหาญทวนกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์” โดยทรงประกาศนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกระแสหลักในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียงโดยรวมเป็นปรัชญาการดำเนินชีวิต เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ อนุรักษ์ทรัพยากรและยืนอยู่บน “ทางสายกลาง” ของพุทธธรรมที่ถือสันโดษ อยู่พอดี กินพอดี ทำพองาม ไม่ละเมิดธรรมชาติ ถ้าทั้งโลกเห็นตรงกันและเดินตามพระราชดำริข้อนี้ โลกนี้คงจะพ้นภัยพิบัติของธรรมชาติที่มนุษย์ทำลายล้างด้วยความโลภความเห็นแก่ตัวจนเสียดุลยภาพอย่างที่เราเห็นประจักษ์อยู่ทุกวันนี้

นอกจากจะทรงกล้าหาญเป็นอย่างยิ่งในเรื่องนี้แล้ว ขออนุญาตเปรียบเทียบกับคำขวัญ หรือ motto ของทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ได้ทราบว่ามีอิทธิพลทางเศรษฐกิจทุนนิยมคนหนึ่ง คือ นาย Douglas (ดักลาส) พูดไว้ว่า “Greed is good” ความโลภเป็นสิ่งดี ความโลภเป็นพลังผลักดันให้มนุษย์ทำทุกอย่างเพื่อเพิ่มพูนความร่ำรวยมั่งคั่ง แต่คนไทยเราไม่ได้เชื่ออย่างนั้นมาแต่เดิม พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ส่งเสริมให้เราโลภมากขนาดนั้น ตรงกันข้าม ทรงเน้นให้เราสำรวม อยู่พอดี กินพอดี มีความสุขตามอัตภาพ ข้อนี้ก็เป็นที่ทราบกันทั่วโลกแล้วว่า อดีตเลขาธิการสหประชาชาติมาเมืองไทยเพื่อถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็มีความประทับใจเป็นอันมากในกุศโลบายข้อนี้ถึงกับนำกลับไปเผยแพร่ที่สหประชาชาติ

ความรู้สึกตรงกันของคนในหลายประเทศในโลกโดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา ก็ทราบกันดีว่า ทรัพยากรนั้นถูกปล้นไปมากแล้ว จนเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติรุนแรงขึ้นมากมาย คนที่แสดงออกชัดเจนที่สุดในเรื่องนี้ก็คือ วันทนา คิวะ เป็นสุภาพสตรีที่คงแก่เรียนของอินเดีย เขียนหนังสือ เรื่อง *The Stolen Harvest*

(*ปล้นผลิตผล*) และอีกเรื่องหนึ่งที่เธอเขียนคือ *สงครามน้ำ* (๒๕๔๖) เธอชี้ให้เห็นว่า ต่อแต่นี้ไป คนทั้งโลกจะแย่งชิงน้ำจืดกันสุดลูกท้อทั่วโลก โดยเฉพาะดินแดนซึ่งแห้งแล้ง กั้นดาร์ดอนในของทวีปเอเชีย และยุโรปจะขาดแคลนน้ำเป็นอันมาก ออสเตรเลียก็เช่นกัน ดังนั้นสงครามแย่งน้ำ รวมทั้งสงครามแย่งน้ำมัน สงครามแย่งทรัพยากรต่าง ๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ทำกิน จะเป็นเรื่องใหญ่ที่สร้างหายนะและสร้างความแตกร้างให้กับโลกนี้อย่างมากมาย

แต่ถ้าเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการขยายผล ให้หลาย ๆ ประเทศลดการแข่งขันกันที่จะสร้างความร่ำรวยมั่งคั่ง หันมาอยู่พอดี กินพอดีตามพระราชประสงค์แล้ว ก็คงจะนำความร่มเย็นเป็นสุข และอยู่กันด้วยดีต่อไป

ด้วยพระปณิญาบารมี และอีกหลาย ๆ เรื่อง หลาย ๆ โครงการที่พระองค์ทรงทำให้ชาติบ้านเมืองต่อเนื่องมาหลายทศวรรษ ผมคิดว่าเป็นการสมควรที่จะอัญเชิญข้อความจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ คือ *ลิลิตหิทธราชาธิราช* มาแสดงไว้อีกครั้งหนึ่งในที่นี้ คือ

<i>บารมีพระมากพัน</i>	<i>รำพัน</i>
<i>พระพิทักษ์ยุติธรรม</i>	<i>ด่องแท้</i>
<i>บริสุทธ์ดุจดวงตะวัน</i>	<i>ส่องโลก ไชรัแส</i>
<i>ทวยราษฎร์รักบาทแม่</i>	<i>ยิ่งด้วยปีตรงค์^๕</i>

อนึ่ง ผมได้มีโอกาสอ่านพระราชนิพนธ์วิทยานิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อครั้งทรงเรียนปริญญาโทที่คณะอักษรศาสตร์ ได้ทรงวิเคราะห์ *ทศบารมี* ไว้โดยละเอียดพิสดาร เมื่อได้อ่านพินิจโดยตลอดแล้ว มีความเห็นที่จะขอเสนอไว้ในที่นี้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีหลายพระบารมีอันปวงพสกนิกรเห็นประจักษ์แล้ว ได้แก่ *เมตตบารมี* *ทานบารมี* *วิริยะบารมี* *ขันติบารมี* *อุเบกขาบารมี* *สัจจะบารมี* และแน่นอนโดดเด่นที่สุดคือ *พระปัญญาบารมี* พระราชนิพนธ์ที่ผมยกมาในโอกาสนี้จึงไม่เป็นการเกินเลยประการใด สมควรที่เราทั้งประเทศจะได้พิจารณาเรื่องนี้ให้ด่องแท้สืบไป

ปัญญาระดับชาวบ้าน

ปัญญาระดับชาวบ้าน เรื่องนี้ ในภาพรวมเป็นการดำรงรักษาและปรับใช้วิถีชีวิตไทย ๆ ให้คงอยู่ และสืบสานมาจนเรารู้ประจักษ์ว่า วิถีชีวิตตามภูมิปัญญาของเราไม่เป็นรองใครในโลก ตัวอย่าง :

เรื่องแรก ภูมิปัญญาชาวบ้านอันเป็นความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ เรื่องนี้ดูจะเป็นเรื่องเล็ก ๆ แต่สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านรู้คุณค่าของสัตว์และพืชที่ไม่มีราคาเลย เช่น ไล่เตียน ปลิง ผักบุงทะเล ใบสบาเสื่อ เป็นต้น เท่าที่ผมได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่จังหวัดบุรีรัมย์ พ่อค้าเตียง ภาษี ชาวบ้านที่นิยมทำเกษตรธรรมชาติสอนชาวบ้านด้วยกัน โดยหยิบไล่เตียนขึ้นชี้ให้เห็น แล้วบอกว่า สัตว์ตัวนี้เป็นสัตว์ประหลาด “กินดินไม่ดี แต่ถ่ายออกมาเป็นดินดี” ผมได้ไปดูแปลงพืชเกษตรที่จังหวัดสุรินทร์ พบว่าสิ่งที่ชาวบ้านทำ ก็คือปลุกกล้วย ถ้าปลุกกล้วยแล้วรดน้ำเฉย ๆ ก็คงไม่งามนัก แต่ปลุกกล้วยแล้วเอาฟางคลุม เอาไล่เตียน ไล่ลงไปสักสองสามตัว ทำอย่างนี้สัก ๑๐ ดัน ๒๐ ดัน ต่อมากล้วยนั้นก็งาม ถามชาวบ้านบอกว่า ทำไมกล้วยงาม เขาบอกว่า “ไม่ต้องไปหาปุ๋ยที่ไหน เพราะว่าไล่เตียนทำปุ๋ยให้”

นอกจากเรื่องไล่เตียนแล้ว ยังมีเรื่องของ *ปลิง* ที่ผมเคยพบเห็นด้วยตนเอง คือเมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปลิงควายที่ดูน่าเกลียดน่าชัง สกปรก เป็นที่รังเกียจนั้น ชาวบ้านเอามาใช้รักษาโรคได้ เตี้ยนี้การแพทย์สมัยใหม่หลายประเทศในโลกนี้ก็ให้การยอมรับ กล่าวคือ เอาปลิงมาดูดเลือดเสีย ๆ ออกไป หรือบางทีใครเป็นไมเกรนปวดหัวจัดก็เอาปลิงควายมาดูดเอาเลือดออก ก็หายปวดหัวทันที จากนั้นจะทำแผลให้ และรักษาเย็บยาต่อไปก็ทำได้

อีกเรื่องหนึ่ง คือ สรรพคุณของ *ผักบุงทะเล* ซึ่งผมได้เคยทดลองด้วยตัวเองเมื่อไปชะอำ โดนแมงกะพรุนไฟคันมาก ชาวบ้านแนะนำว่า ไม่ต้องไปซื้อยาที่ไหน ผักบุงทะเลอยู่ริมชายหาด เอามาขยี้ทาจะหาย ผมก็ลองทำตาม หายภายในเจ็ดแปดนาที ก็สมจริงตามนั้น

อีกครั้งหนึ่งผมไปจังหวัดร้อยเอ็ด ครูประจำบาลพาผมไปห้องที่ทุกรันดารในอำเภอนอก ๆ ผ่านตงหญ้าคา ผมโดนหญ้าคาบาดเลือดซิบ ๆ ที่แขน เด็กเลี้ยงควายนะให้ผมเอา *ใบสบาเสื่อ* มาขยี้แล้วทา จะไม่มีรอย แล้วหายเร็วด้วย ผมก็ลองเชื่อ

เด็กเลี้ยงควาย ไปเอาใบสาบเสื่อมาขี้ทาตามบริเวณที่หน้าคาบาศ ก็ปรากฏว่าไม่ช้า เมื่อกลับมาถึงที่พัก ก็เห็นว่า รอยที่หน้าคาบาศก็หายไปเกือบหมด วันรุ่งขึ้นก็ไม่มีอะไร ผมนึกเลยได้ความรู้ว่า ของพื้นบ้านที่ดูไม่มีราคา ดูไม่มีความหมาย เอาเข้าจริง ๆ อาจเป็นยาที่ดีได้

อีกคราวหนึ่ง ท่านสมนึก พระที่วัดปลักไม้ลาย นครปฐม ผมไปเยี่ยมท่าน ท่านบอกว่า ถ้าหาอะไรไม่ได้เวลาแมลงกัดต่อย ล้างมือล้างเล็บให้สะอาด แล้วเอาเล็บฝนกับหิน แล้วเอามาทาตรงที่แมลงกัดต่อย หายเหมือนกัน ผมยังไม่ได้ทดลองแต่เชื่อว่าพระคงไม่หลอก ถ้าลองทำก็คงได้ผลจริงตามนั้น

จากตัวอย่างดังกล่าวมานี้ ผมได้ข้อสรุปเป็นบทเรียนสำคัญว่า มีความเจ็บป่วยอะไร ณ ที่ไหนจะพบยารักษาในอาณาบริเวณนั้น นั่นก็คือหลักการพึ่งพากันเองระหว่างสรรพสิ่งสรรพชีวิตในระบบนิเวศ เท่าที่ผมได้รู้ เห็นและได้สัมผัส และประมวลข้อมูลไว้ก็พบว่า เป็นจริงตามนี้ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๔๔)

เรื่องที่ ๒ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับข้าวและอาหาร ขอล่าวถึงเรื่องของข้าว ซึ่งเป็นปัจจัยหลักของเรา คนไทย ชาวนาไทย เกิดและตายในวัฒนธรรมข้าว การเกิดและตายในวัฒนธรรมข้าว อยู่กับข้าวมาเป็นพันปีทำให้มีความเชี่ยวชาญเรื่องข้าว จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่เราสามารถบำรุงพันธุ์ข้าว คัดพันธุ์ข้าวจนได้ข้าวหอมมะลิที่ดีที่สุดในโลก และได้ราคาแพงด้วย แปลกมากที่ข้าวหอมมะลินี้ปลูกไม่งามนักในที่สุดผสมบูรณ์ แต่ต้องปลูกในทุ่งกุลาร้องไห้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดสุรินทร์ และในจังหวัดเขียงราย ปลูกข้าวหอมมะลิได้ในพื้นที่ที่มีน้ำท่วมซ้ำซาก เรามีความสามารถในการคัดพันธุ์และบำรุงพันธุ์ข้าวที่ปลูกในพื้นที่มีลักษณะพิเศษได้ และกลายเป็นข้าวที่ดีที่สุดของโลกด้วย นี่ก็เป็นภูมิปัญญาสั่งสมที่สำคัญยิ่งของคนไทยชาวนาไทย

ขออนุญาตกล่าวถึงเรื่องอาหารไทยโดยย่อ อาหารยอดนิยมในโลกนี้ก็มีอาหารจีน อาหารฝรั่งเศส อาหารอิตาลี อาหารญี่ปุ่น และอาหารไทย เราเป็นประเทศเล็กแต่ปรากฏว่า ใคร ๆ กินอาหารไทยจะติดใจในรสชาติ เมื่อไปที่เมืองชิคาโกได้เห็นเปรียบเทียบกันระหว่างร้านของหลายชาติ พบว่าคนนิยมมากินอาหารไทย ผมอดถามไม่ได้ว่า ทำไมจึงนิยมกินอาหารไทย เขาบอกว่า อาหารจีนมันเปลี่ยนไปมีไขมันมาก อาหารไทยถูกสุขลักษณะ ราคาประหยัดกว่า และมีคุณค่าทางอาหารดี

สำคัญยิ่งคือ อร่อย กินแล้ว ไม่อ้วน นี่เป็นความเห็นของชาวต่างประเทศที่เห็นว่าอาหารไทยมีคุณลักษณะเช่นนี้ ก็เป็นผลพวงของภูมิปัญญาสั่งสมอีกเช่นกัน

เรื่องที่ ๓ ภูมิปัญญาชาวบ้านในการร่วมมือกันแก้ปัญหาเศรษฐกิจ

ชาวบ้านทุกวันนี้ประสบความยากลำบากทางเศรษฐกิจ หาเท่าไรก็ไม่พอกินพอใช้ เพราะถูกขูดด้วยโฆษณาสินค้าให้ใช้เงินสิ้นเปลืองมาก ลูกหลานก็ต้องมีโทรศัพท์มือถือทุกคน ชาวบ้านหาเท่าไรก็ไม่พอใช้ จึงคิดเศรษฐกิจพึ่งพาตนเองขึ้น ตัวอย่างเช่น ที่จังหวัดกระบี่ เมื่อปี ๒๕๔๐-๒๕๔๒ เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ค่าเงินบาทเปลี่ยนแปลง ลดลงยับยั้ง สินค้าต่าง ๆ ราคาสูงขึ้น ค่าครองชีพเพิ่มขึ้น คนก็ตกงานมาก ปรากฏว่ามีหมู่บ้านแห่งหนึ่ง เลี้ยงปลาในกระชังขายก็ไม่ค่อยพอกินเพราะอะไร ๆ ก็แพงไปหมด ชาวบ้านเป็นหนี้หมดทั้งหมู่บ้าน เลยมาประชุมร่วมกันสำรวจว่าทำไมเราจึงเป็นหนี้มากนัก ก็พบว่าเพราะเราต้องซื้อทุกอย่าง โดยเฉพาะข้าวปีละ ๘ ล้าน ช้อน้ำปลา ช้อน้ำตาล ช้อน้ำส้ม และซื้อทุกอย่างนอกจากปลาที่เลี้ยงในกระชัง เกิดความคิดรวมตัวกันขึ้นว่า ไปซื้อข้าวเปลือกมาตั้งโรงสีเล็ก สีข้าวกินเอง ทำน้ำปลากินเอง แม่บ้านทำขนมให้ลูกกินเอง พ่อบ้านกินเหล้าน้อยลงหรือเลิกได้ก็ดี แม่บ้านก็เล่นไพ่หรือซื้อหวยใต้ดินน้อยลง ลองดูสักปีหนึ่ง จะเป็นอย่างไร เมื่อตกลงกันแล้วก็พร้อมใจกันเปลี่ยนพฤติกรรม ปรากฏว่าปลดหนี้ได้ในสามปี แล้วก็มิกินมิใช้ต่อมาจนบัดนี้ ผมเคยไปเยี่ยมหมู่บ้านนี้ที่จังหวัดกระบี่ ก็เห็นจริงตามนั้น

อีกตัวอย่างหนึ่งของแดนแห่งแล้งคือ อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา ผมไปเยี่ยมอำเภอดง ปรากฏว่าพื้นที่ตรงนั้นแห้งแล้งซ้ำซาก ชาวบ้านไม่มีน้ำกินน้ำใช้เห็นของธรรมดา ชาวบ้านอยากได้อ่างเก็บน้ำแต่เห็นว่าเกินกำลังของตัวที่จะทำได้ ก็ไปขอให้ รพช. ช่วยขุดสระขนาดใหญ่ให้ เมื่อมีสระใหม่ก็กักเก็บน้ำฝนได้ เมื่อขุดสระแล้วก็ได้อาศัยเจ้าอาวาสดูแลสระนั้น เจ้าอาวาสก็เรียกประชุมชาวบ้าน ที่ประชุมตกลงกันว่า ริมสระทั้งสี่ด้าน ชาวบ้านจะมาช่วยกันทำสวนครัวปลูกทุกอย่างที่กินได้ แล้วทุกคนจะแบ่งปันกัน เอาไปกิน แต่มีกฎว่า ห้ามเอาไปขาย นอกจากนั้นยังใช้รางไม้ไผ่ต่อท่อไปถึงบ้านทุกบ้านเพื่อเอาน้ำไปกินไปใช้ได้ ปรากฏว่าอำเภอดงที่แห้งแล้ง พื้นที่ตรงนั้นก็ฝนน้ำใช้บริบูรณ์ขึ้นจนบัดนี้ แก้ปัญหาได้โดยชาวบ้านเอง ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางและมีพระเป็นประธาน

เรื่องที่ ๔ ภูมิปัญญาชาวบ้านในการปรับตัวตอบโต้ระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ในเมืองใหญ่ เช่นกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จะเห็นได้ทั่วไปว่า ตลาดนัดเป็นที่พึ่งใหม่ของคนเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็เปิดตลาดนัดทุกวันศุกร์ ตลาดนัดที่กระทรวงสาธารณสุข รวมไปถึงตลาดนัดหรือตลาดชุมชนทุกหนแห่งในประเทศไทย ผมไปต่างจังหวัดก็ชอบไปเที่ยวตลาดนัดในตอนเช้า ได้พบว่านี่เป็นทางออก และเป็นเรื่องของ “direct sale” ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคที่เหมาะสมและประหยัดกว่า เพราะว่าชาวบ้านคงจะสู้ไม่ไหวที่จะไปซื้อของจากห้างซูเปอร์มาร์เก็ต บางทีก็ได้ของไม่ดีมา ดังนั้นของสดทั้งผัก ผลไม้ และของใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เราหาได้ที่ตลาดนัดทั่วทุกหนทุกแห่งจากเหนือจรดใต้ นี่คือการปรับตัวของชาวบ้าน

นอกจากนั้น ขณะนี้ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ก็มี “รถพุ่มพวง” ที่มีถุงพลาสติกใส่ของกินทุกอย่างแขวนข้างรถเต็มไปหมด นอกจากนั้นก็ยังมีผู้ตัดแปลงรถจักรยานยนต์บรรทุกของกินของใช้ ซอกซอนไปตามตรอกซอยต่าง ๆ นี่ก็เป็นภูมิปัญญาเช่นกัน เพราะเกือบทุกบ้านต้องมีตาแก่ ยายแก่เฝ้าบ้าน เพราะลูกหลานไปทำงานกันหมด รถก็บริการถึงบ้าน ราคาก็ไม่ได้แตกต่างจากตลาดนัด ดังนั้น “รถพุ่มพวง” จึงเป็นการแก้ปัญหาแบบชาวบ้าน รถอีกประเภทหนึ่งที่น่าสนใจเช่นกัน คือ “รถไม้กวาด” เพราะถ้าเราจะซื้อไม้กวาดพะรุงพะรังขึ้นรถเมล์ หรือขึ้นรถเก๋ง ก็ไม่สะดวก จึงมีรถขายไม้กวาดที่บริการขายไม้กวาดทุกประเภท และมีการจัดได้อย่างดี ดูสวยงาม ขับไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ นี่ก็เป็นตัวอย่างที่ทำให้เห็นความพยายามในการปรับตัวให้เข้ากับโลกที่เปลี่ยนแปลงไปเร็ว วิธีการตลาดที่คนเข้าไม่ถึง และไม่มีเวลา ก็สามารถปรับแก้ ด้วยปัญญาให้เกิดประโยชน์ได้ ยิ่งไปกว่านั้นในชนบท ชาวบ้านนอกจากพึ่งพากันเองแล้วก็ก้าวไปไกลถึงช่วยกันทำวิสาหกิจชุมชน ตัวอย่างเช่นการทำโรงงานขนมจีนที่จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือโรงงานยางแผ่นที่มีมาตรฐานสูงที่อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เช่นกัน ก็เป็นกรณีตัวอย่างของการปรับตัวของชุมชนซึ่งโตวันโตคืน ได้แพร่กระจายไปในหลายจังหวัด ทั้งนี้เพื่อปรับตัวไม่ให้เสียเปรียบในโลกสมัยใหม่

เรื่องที่ ๕ การประนีประนอมระหว่าง “ภูมิปัญญาเก่า” กับ “ภูมิปัญญาใหม่” เรื่องแรกคือ การประนีประนอมระหว่างการแพทย์แผนใหม่กับการแพทย์แผนโบราณ ผมได้ไปเห็นที่อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย คนขับมอเตอร์ไซค์

ซาหัก ไปเอกเซอร์ที่โรงพยาบาล รู้ว่าหักตรงไหน กระดูกเป็นอย่างไร ก็ให้แพทย์จัดให้เขาที่ แล้วก็กลับมาเข้าเฟือกที่บ้าน โดยเอาไม้ไผ่มาทำเฟือก แล้วก็รดน้ำมันดี พระก็ปลอบใจสวดมนต์ให้ ก็ช่วยกันรักษาที่บ้าน มีความสุขกายสบายใจดี และหายเร็วดีด้วย นั่นเป็นตัวอย่างของการผสมผสานแผนการแพทย์สมัยโบราณกับสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี โดยใช้ปัญญาไตร่ตรองว่าจะอะไรประหยัด เหมาะสมกับคน

การประนีประนอมอีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่องของสหกรณ์ออมทรัพย์ และสัจจะออมทรัพย์ที่แพร่หลายจากจังหวัดทางภาคใต้ จากจังหวัดสงขลามาสู่จังหวัดตราด และไปจังหวัดอื่น ๆ มากขึ้นเป็นลำดับ ตอนแรกทางกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ก็ไม่ค่อยพอใจ เพราะเห็นว่า ทำผิดระเบียบ แต่ในที่สุดก็ต้องยอม เพราะชาวบ้านเขาเชื่อตรงต่อกัน ไม่โก่งกัน เขามีศักดิ์ศรี มีสัจจะ และเสมอต้นเสมอปลายในเรื่องของสัจจะออมทรัพย์ ทำให้เมื่อเวลาคนลำบากขึ้นมาก็ได้มาอาศัยสัจจะออมทรัพย์ เป็นที่พึ่งพิง เวลาลูกเปิดเทอม หรือ เจ็บไข้ไม่สบาย ไปโรงพยาบาล หรือญาติผู้ใหญ่เสียชีวิต ก็ได้อาศัยกองทุนนี้ช่วยเหลือในนามของญาติมิตรสหายที่ร่วมทุนกัน ซึ่งล้วนแต่บงบอกถึงภูมิปัญญาและความพยายามของชาวบ้านในการแก้ปัญหาในโลกปัจจุบันตามกำลังความสามารถในหมู่ของเขาเอง

ปัญหาและวิกฤติการณ์ใหม่ ๆ ที่ท้าทายปัญญา

เรื่องของวิกฤติการณ์สมัยใหม่ที่ท้าทายปัญญาของเรา และท้าทายคนทั้งโลก ความจริงที่รู้จักกันแล้วว่า สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ระบบนิเวศ และทรัพยากรของทั้งโลกเสื่อมโทรมลงถึงระดับเป็นวิกฤติการณ์เพราะการทำลายของมนุษย์ ในทศวรรษล่าสุดนี้จึงมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตที่มีหัวก้าวหน้าเอาทฤษฎี Gaia (กายา) มาใช้อธิบายชีวิตของโลกใบนี้ (Lovelock 2006) โดยวิเคราะห์ตีความใหม่ว่าโลกใบนี้มีชีวิตของตัวเอง มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เจกเช่นชีวิตทั้งหลาย ไม่ใช่เป็นเพียงเทวดาลอยคว้างคว้างอยู่กลางนภากาศ พัฒนาการของโลกมีมากกว่าสี่พันล้านปี แต่บัดนี้มาถึงจุดที่สัตว์ที่อาศัยโลกอยู่โดยเฉพาะมนุษย์ ได้ทำให้โลกเจ็บป่วย เสื่อมโทรมลงถึงขีดอันตราย สัตว์อื่นนานาชนิดอยู่กันมา ตายกันไป กินอยู่ไปตามปกติ แต่มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดเดียวที่ขยายจำนวน ขยายความต้องการ ขยายกิเลสตัณหา แล้วเอาทรัพยากรของโลก รวมทั้งฆ่าสัตว์ทั้งหลายจำนวนมากมาปรนเปรอมนุษย์ ยิ่งกว่า

สัตว์อื่นใดในโลก ในอัตราเร่งที่เป็นอันตรายอย่างยิ่ง จะว่าไปแล้ว มนุษย์เราเป็นตัวปัญหาที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรต่าง ๆ และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

โดยสรุป ปราชญ์ท่านหนึ่งคือ James Lovelock เขียนไว้ในหนังสือเล่มล่าสุดของเขาเรื่อง *The Revenge of Gaia: Earth's Climate in Crisis and the Fate of Humanities* (2006) ดังนี้

“ศูนย์พยากรณ์อากาศทั่วโลกได้บอกความจริงตรงกันหมดว่า สิ่งขารของโลกใบนี้กำลังป่วยหนัก ในไม่ช้าก็จะมีไข้สูงระดับเป็นตายเท่ากัน และจะอยู่ในระดับเป็นอันตรายเช่นนี้ไปอีกหนึ่งแสนปี เป็นอย่างน้อย ข้าพเจ้าจึงขอเตือนท่านทั้งหลายในฐานะเครือญาติ ชั้นสนิทของบรรดาสรรพสิ่งมีชีวิตที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันทั้งหมดว่า อารยธรรมของเราจะอยู่ในสภาวะอันตรายยิ่งนัก สิ่งที่น่าเศร้าที่สุดก็คือ Gaia หรือโลกที่มีชีวิตของเราเองใบนี้จะต้องดับชีพลง โดยที่เรทั้งหลายช่วยแก้ไขให้คืนมาไม่ได้เลย นั่นหมายถึงว่าสิ่งสารพัดวิ และระบบนิเวศทั้งหมดจะดับสูญ และโลกใบนี้จะสูญเสียทรัพยากรที่มีค่ายิ่งไปด้วย สิ่งนั้นคือ อารยธรรม ที่มนุษย์สร้างสรรคมา ฉะนั้นเหนือสิ่งอื่นใดเราต้องจำใส่ใจไว้ว่า เราเป็นส่วนหนึ่งของ Gaia หรือโลกที่มีชีวิตของตัวเองใบนี้ และโลกคือบ้านหนึ่งเดียวของเรา”

ดูเผิน ๆ อาจคิดไปได้ว่านายเลฟล็อกคนนี้ไม่ปกติ แต่ยังคงคิด ยิ่งเก็บข้อมูล ยิ่งไตร่ตรอง ก็ยิ่งปฏิเสธไม่ได้ บางท่านคงจะได้ดูภาพยนตร์และหนังสือที่อัลกอริจัดทำขึ้นเร็ว ๆ นี้ เรื่อง *An Inconvenient Truth* (โลกร้อน: ความจริงที่ไม่มีใครอยากฟัง) ที่ชี้ให้เห็นภัยอันตรายใหญ่หลวงที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นทำให้สิ่งแวดล้อมเสียดุลไปหมด โลกจะพังทลายเพราะโลกร้อน น้ำทะเลท่วม ที่ ๆ เรานั่งกันอยู่ในที่นี้ ถ้าน้ำท่วมโลกจริง เราก็อยู่ไม่ได้ อย่างใกล้ที่สุดเราต้องไปอยู่อุตรดิตถ์ หรือลำปาง เชียงใหม่ เราจึงจะอยู่ได้ ฉะนั้น เรื่องนี้เป็นเรื่องจริงที่เราปฏิเสธได้ยาก

ที่จริงมีคำพูดคม ๆ ของนักปราชญ์อีกหลายท่าน ที่ควรแก่การนำมาพิจารณา โลกวิบัติขนาดนี้ ถ้ามว่าภูมิปัญญาไทยจะช่วยแก้ไขอะไรได้ ฟังดูแสนยากและห่างไกลกันนัก แต่คิดอีกทีผมมีความเชื่อและมีความมั่นใจว่า พุทธปัญญา หรือ พุทธธรรมที่สอนให้ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ให้มีสันโดษ ให้มีความพอดี พองาม และพอเพียงนั้น

ถ้าปฏิบัติได้กว้างขวางและจริงจังแล้ว เราก็จะไม่ต้องใช้ทรัพยากรของโลกมากมายนัก ถ้าคิดและทำกันเป็นส่วนใหญ่ของโลก โดยปรับเปลี่ยนความคิดความเชื่อ หันมาดำเนินวิถีชีวิตอย่างเพียงพอ ก็เป็นไปได้ว่าเราอาจมีทางที่จะเลื่อนเวลาของหายนะออกไปได้อีกไกลพอให้มีเวลา มีปัญญาอ่อนหนักเป็นเบาได้ ตรงนี้เอง ด้วยเห็นภัยอันอันตรายทั้งหลายมาช้านาน โอนส์ไดน์ ก่อนที่ท่านจะเสียชีวิต จึงได้กล่าวเตือนไว้ว่า

*เราต้องการวิธีคิดใหม่โดยสิ้นเชิง ถ้ามนุษยชาติจะอยู่รอดได้
ถ้ายังคิดแบบเดิม ๆ ก็คงจะแกวักฤดูไม่ได้*

โอนส์ไดน์ท่านเตือนไว้แล้ว ก็มาถึงจุดที่ว่าเรากำลังเปลี่ยน และเปลี่ยนถูกทางหรือเปล่า? เราเกิดมาโชคดีที่ได้เข้าถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนให้เราสันโดษ ไม่เห็นแก่ตัว ให้รู้จักพอประมาณ ให้เดินสายกลาง ให้อยู่พอดี กินพอดี ไม่โลภ และนั่นคือแก่นแท้ของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถ้าประเมินกันตรงไปตรงมา ชัดเจนว่า ที่แล้วมาเราสอบตก เราเปลี่ยนไปในทางเสื่อมต่อแถวความผิดพลาดของทุนนิยมตะวันตก เราจะสามารถกลับลำมาถือคติตามคำสอนของพุทธศาสนาตามนัยข้างต้นได้หรือไม่ เป็นโจทย์ข้อใหญ่ที่เราต้องพิจารณาอย่างจริงจังเสียที

ขออนุญาตเพิ่มเติมคำเตือนที่น่าพิจารณายิ่งของนักปราชญ์อีกท่านหนึ่ง คือ Thomas Berry (โทมัส เบอรี่) เบอรี่ (๒๐๐๖) ได้เตือนไว้ว่า

ไม่เพียงแต่มนุษย์เราล้มเหลวในอันที่จะสร้างระบบกฎเกณฑ์ที่จะคุ้มครองระบบนิเวศทั้งหมดของโลก ซึ่งในความจริงโลกคุ้มครองดูแลตัวเองอยู่แล้ว แต่เราล้มเหลวหนักขึ้นไปอีกด้วย การสร้างกฎเกณฑ์นานาขึ้น (เพื่อมนุษย์เอง) ถึงระดับที่ทำให้โลกใบนี้ อยู่ในสภาพที่ไม่สามารถจัดการหรือคุ้มครองตัวเองได้ โดยเฉพาะคุ้มครองตัวเองจากการบุกรุกทำลายอย่างป่าเถื่อนของมนุษย์ที่มีการจัดการเพื่อการนี้เป็นอย่างเป็นล่ำเป็นสัน เราอ่อนไหวยิ่งนักกับเรื่องสิทธิมนุษยชน ทว่าสิทธิของโลกในฐานะสิ่งมีชีวิตที่ล้ำค่าเราไม่เคยให้ความสนใจเท่าไรนัก เรากรรณถิ่นที่อยู่ตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตทั้งปวงด้วยข้ออ้างว่ามนุษย์ทรงสิทธิ์เหนือสิ่งที่มีชีวิต

อื่นทั้งสิ้น มนุษย์สร้างเครื่องจักรกลที่มีพลังงานภาพสูง เพื่อทะลุทะลวงโลก ให้พังทลายตามแรงปรารถนาของมนุษย์ ความล้มเหลวของเราในการสร้างระบบกฎเกณฑ์เพื่อให้การคุ้มครองสิ่งมีชีวิตและเครือข่ายความสัมพันธ์อันลึกซึ้งของสรรพสิ่งเหล่านี้มีส่วนอย่างยิ่งในการทำให้สิ่งมีชีวิตหลายหลากต้องสูญพันธุ์มากขึ้นทุกที และก็คงจะเป็นเช่นนี้ต่อไป เว้นแต่เราจะสามารถขยายขอบข่ายประชาธิปไตย (Democracy) ของเราไปสู่ความสำนึกถึงคุณค่าและความต้องการของชีวิตอื่น ๆ ทั้งสิ้นทั้งปวงจนสามารถบรรลุถึงชีวาริปไตย (Biocracy) ที่มนุษย์มีสำนึกอ่อนไหวถึงขนาดที่ให้ความยอมรับนับถือ ความจำเป็นความต้องการของชีวิตทั้งปวงในประชาคมโลก

จากข้อความดังกล่าวถึง ขออนุญาตกลับมาสู่หลักธรรมและวัตรปฏิบัติตามวิถีชาวพุทธที่เราคุ้นเคยในบ้านเมืองของเรา ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลก เราย่อมคุ้นเคยกับบทแผ่เมตตาที่เราสวดมนต์เป็นประจำทุกวันว่า

สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น
จงอย่าได้มีเวรต่อกันและกันเลย
จงอย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย
จงอย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจเลย
จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นทั้งปวงเถิด

บทสวดมนต์นี้สะท้อนให้เห็นสำนึกของเราชาวพุทธที่เข้าใจ เข้าถึงความมีศักดิ์ศรีของชีวิตสัตว์ทั้งหลายถ้วนหน้ากัน มีเมตตาที่จะถนอมชีวิตเหล่านั้นให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งโดยสาระสำคัญก็ตรงกับข้อคิด “ชีวาริปไตย” ที่นักคิดตะวันตกเพิ่งจะเสนอใหม่ทุกประการ และนี่ก็แสดงถึงปัญญาไทยที่สืบทอดกันมาและจะมีคุณค่าสืบต่อไปในอนาคต ข้อสำคัญคือ นอกเหนือจากคำสวดมนต์ เราถือปฏิบัติอย่างไรในความเป็นจริง

อันที่จริง ยังมีประเด็นที่ควรหยิบยกมาพิจารณาได้อีกนอกประการเพื่อพิสูจน์ทราบการสั่งสมและสืบสานปัญญาของไทย ท่ามกลางเหตุปัจจัยและบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยข้อจำกัดของเวลาก็คงจะนำมาพิจารณาพอให้เห็นเค้าได้เพียงเท่านั้น

ข้อควรพิจารณาในการสืบทอดและสร้างสรรค์ใหม่ทางปัญญา

เศรษฐกิจพอเพียงที่เราปรารถนาอยู่ทุกวันนี้ เราจะมีเครื่องชี้วัดได้อย่างไร ตอบได้ว่า ขณะนี้เรามีเครื่องวัดใหม่ที่ไม่ใช่ GNP (Gross National Product) แต่คือ GNH (Gross National Happiness) ซึ่งคือ ความสุขมวลรวมของชาติ ประเทศที่เข้ามาเรียนรู้จากเราและนำไปใช้ก่อนเราคือประเทศภูฏาน ซึ่งกษัตริย์ของเขาเมื่อครั้งยังเป็นมกุฎราชกุมารเสด็จมาเมืองไทย ทรงรักเมืองไทยและทรงชื่นชมวัฒนธรรมและระบบคุณค่าของไทยมาก เราจะปล่อยให้ประเทศภูฏานใช้ตามลำพังโดยไม่ปรับเปลี่ยนเครื่องชี้วัดของเราได้อย่างไร ในเมื่อสิ่งนี้สอดคล้องกับพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว และสอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวพุทธของเราก็สมควรอย่างยิ่งที่เราจะต้องให้ความสำคัญและนำมาใช้ให้เกิดผลต่อไป

ข้อควรพิจารณาอีกข้อหนึ่ง คือ โดยธรรมชาติของพุทธธรรม ควรใช้หลัก *อิทูปัจจยตา* ในการเข้าถึงและเข้าใจทุกอย่างที่สร้างวิฤทธิการณให้แก่เราในปัจจุบัน คือเมื่อมีสิ่งนี้จึงมีสิ่งนั้น และเพราะมีสิ่งนั้นจึงมีสิ่งอื่น ๆ ตามมา ตรรกเบื้องต้นของพุทธธรรมนี้มีคุณค่าในฐานะเป็นเครื่องมือในการคิด ฟินิจ สรรพสิ่งที่จะช่วยให้เราเข้าใจทะลุปรุโปร่งถึงเหตุปัจจัยที่ส่งผลให้เป็นเช่นนั้นเป็นเช่นนั้น อันอาจนำไปสู่ทางที่พอจะตั้งหลักได้ดียิ่งขึ้นต่อไป

ที่จำเป็นยิ่งอีกเช่นกัน ก็คือ เราคงจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิด กระบวนทัศน์ และวิถีความเป็นอยู่โดยเฉพาะระบบการผลิตและการบริโภคกันใหม่ ดังที่ไอน์สไตน์เตือนไว้ ถ้าเราปรารถนาจะอยู่รอดต่อไป

ประการสุดท้าย ก็คือ เราไม่ควรตั้งอยู่ในความประมาทและจำเป็นต้องระลึกอยู่เสมอว่า “ใดใดในโลกล้วนอนิจจัง” ถึงแม้เราได้ใช้สติปัญญาอย่างดีที่สุดแล้วก็ตาม เหตุปัจจัยที่อาจส่งผลไปในทางลบหรือในทางเสียหาย ก็ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ

เราจึงไม่ควรตั้งอยู่ในความประมาท และนี่คือ ปัญหาของพระพุทธรองค์ที่ขอมัญญะนิยามพิจารณา ขอยุติการแสดงปาฐกถาในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

เชิงอรชร

^๑ ถอดความจากบทกวีนิพนธ์ของ Thomas Gray, “Elegy Written in a Country Churchyard” *The Norton Anthology of English Literature*. Vol I., (New York: W.W. Norton and Company, Inc., 1962), p. 1514. ต้นฉบับภาษาอังกฤษว่า :

*The Curfew tolls the knell of parting day,
The lowing herd wind slowly o'er the lea,
The plowman homeward plods his weary way
And leaves the world to darkness and to me.*

^๒ อ้างถึงไว้ใน กรมวิชาการ. *แนวพระราชดำริแก้รัชกาล*. (กรุงเทพฯ: CURUSMA, ๒๕๒๗), หน้า ๕.

^๓ อ้างถึงไว้ใน กรมวิชาการ. *แนวพระราชดำริแก้รัชกาล*. (กรุงเทพฯ: CURUSMA, ๒๕๒๗), หน้า ๓๗.

^๔ อ้างถึงไว้ใน กรมวิชาการ. *แนวพระราชดำริแก้รัชกาล*. (กรุงเทพฯ: CURUSMA, ๒๕๒๗), หน้า ๒๗๙.

^๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. *ลิลิตนิทราชาคริต*. (กรุงเทพฯ: CURUSMA, ๒๕๔๔), หน้า ๔๔.

บรรณานุกรม

- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. *ลิลิตนิทราชาคริต*. กรุงเทพฯ: คุรุสภา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, ๒๕๔๔.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. *ทศวรรษในพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.
- กรมวิชาการ. *แนวพระราชดำริเก้าวรัชกาล*. กรุงเทพฯ: คุรุสภา, ๒๕๒๗.
- ประเวศ วะสี. *พระเจ้าอยู่หัวกับรหัสพัฒนาใหม่*. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, ๒๕๕๐.
- พันเอกหญิง คุณนิออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และศาสตราจารย์ ดร. นิจ วิทยุธีระนันท์. *ลักษณะไทย เล่ม ๔ วัฒนธรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์, ๒๕๔๙.
- พุทธทาสภิกขุ. *พุทธทาสลิลิตข้อธรรม: บันทึกนึกได้เอง ว่าด้วยชีวิต สังคม การเมือง สันติภาพ และหลักคิดสำคัญ*. สุราษฎร์ธานี: สวนโมกขพลาราม และคณะธรรมทาน สุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๗.
- วันทนา ศิวะ. *ปล้นผลิดผล! Stolen Harvest*. ไพโรจน์ ภูมิประดิษฐ์, แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา, ๒๕๔๔.
- วันทนา ศิวะ. *สงครามน้ำ Water Wars*. ศิริลักษณ์ มานะวงศ์เจริญ, แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา, ๒๕๔๖.
- เสรี พงศ์พิศ. *เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: พลังปัญญา, ๒๕๔๙.
- เอกวิทย์ ณ กลาง. หนังสือชุด *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา, อัมรินทร์, ๒๕๔๔.
- เอกวิทย์ ณ กลาง. *ศักยภาพในไทวิถี*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทรรศน์, ๒๕๔๕.
- Berry, Thomas. Ed. by Mary Evelyn Tucker. *Evening Thoughts: Reflecting on Earth as Sacred Community*. San Francisco: Sierra Club Books, 2006.

- Lovelock, James. *The Revenge of Gaia: Earth's Climate in Crisis and the Fate of Humanity*. New York: Basic Books, 2006.
- Sahtouris, Elisabet. *Earth Dance: Living Systems in Evolutions*. San Jose: i University Press, 2000.
- Wyatt, David. K. *The Politics of Reform in Thailand: Education in the Reign of King Chulalongkorn*. New Haven: Yale University press, 1969.

คำกราบบังคมทูลของอธิการบดี เมื่อเสร็จสิ้นการแสดงปาฐกถา

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาตกล่าวขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ พิเศษ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง ที่กรุณามาเป็นผู้แสดงปาฐกถาชุด “สิรินธร” ในวันนี้ คำบรรยายของท่านแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัด ถึงความรอบรู้และเชี่ยวชาญเกี่ยวกับ ปัญหาไทยและการสืบทอดปัญหาไทย ในนามของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง ไว้ ณ ที่นี้

ในลำดับต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาตเบิกอาจารย์ ดร. กุณฑลทิพย์ พานิชภักดิ์ เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และสมุดภาพถ่ายการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในโอกาส เสด็จกลับจากการเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป ครั้งที่ ๒ ต่อจากนั้น ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาตกราบบังคมทูลเชิญใต้ฝ่าละออง พระบาทเสด็จพระราชดำเนินไปยังห้อง ๑๑๔ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ เพื่อเสวย พระสุธารสที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขอพระราชทานน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อม จัดถวายต่อไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

พระนามาภิไธยและรายนามคณะกรรมการบริหารเงินทุนเฉลิมฉลอง
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๔๙

๑. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	กรรมการที่ปรึกษา
๒. อธิการบดี (ศาสตราจารย์ ดร. คุณหญิงสุมณฑา กีระนันท์)	ประธานกรรมการ
๓. รองอธิการบดี
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ)	กรรมการ
๔. รองอธิการบดี
(รองศาสตราจารย์ ดร. วีระศักดิ์ อุดมกิจเดชา)	กรรมการ
๕. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	กรรมการ
๖. คณบดีคณะอักษรศาสตร์	กรรมการ
๗. คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์	กรรมการ
๘. คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์	กรรมการ
๙. หม่อมราชวงศ์จักรกรรณ จิตรพงศ์	กรรมการ
๑๐. ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ปราวณี กุลละวณิชย์	กรรมการ
๑๑. รองศาสตราจารย์ชงทอง จันทรางศุ	กรรมการ
๑๒. รองศาสตราจารย์ ดร. ประคอง นิมมานเหมินท์	กรรมการ
๑๓. รองศาสตราจารย์ ดร. อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์	กรรมการ
๑๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตรีศิลป์ บุญขจร	กรรมการ
๑๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุดาพร ลักษณะียนาวิน	กรรมการและเลขานุการ
๑๖. ผู้อำนวยการสำนักบริหารวิชาการ
(นางประไพพิศ มงคลรัตน์)	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

**คณะกรรมการประสานงานการดำเนินการจัด
ปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๒๒**

๑. รองอธิการบดี
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ)	ประธานกรรมการ
๒. ผู้ช่วยอธิการบดี
(รองศาสตราจารย์ แพทย์หญิงปรียาจิต เจริญวงศ์)	กรรมการ
๓. ผู้ช่วยอธิการบดี
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุดาพร ลักษณะนิยานาวิน)	กรรมการ
๔. ผู้ช่วยอธิการบดี
(รองศาสตราจารย์ ดร. พิณทิพย์ พงษ์เพ็ชร)	กรรมการ
๕. ผู้อำนวยการสำนักบริหารวิชาการ
(นางประไพพิศ มงคลรัตน์)	กรรมการ
๖. ผู้อำนวยการสำนักบริหารทรัพยากรมนุษย์
(นางเพชรรา ภูริวัฒน์)	กรรมการ
๗. ผู้อำนวยการสำนักงานนิติตสัมพันธ์	กรรมการ
๘. ผู้อำนวยการสำนักงานรักษาความปลอดภัยและยานพาหนะ	กรรมการ
๙. ผู้อำนวยการส่วนอาคารและสถานที่
(นางเยาวดี ฟ้าสว่าง)	กรรมการ
๑๐. หัวหน้าสายงานบรรณสารและพิธีการ
(นางมณีจันทร์ กลิ่นสุนทร)	กรรมการ
๑๑. นางนัยนา พรหมมลมาศ	กรรมการ
๑๒. ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมและพัฒนาวิจัย
(ดร.ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ)	กรรมการและเลขานุการ
๑๓. หัวหน้าสายงานประเมินผลและเผยแพร่
(นางพรรณี ชาตบุษย์)	ผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔. นางสาวจุฑามาศ ตั้งจิตทวีชัย	ผู้ช่วยเลขานุการ

ฝ่ายประสานงานการจัดทำหนังสือ

รองศาสตราจารย์ แพทย์หญิงปรียาจิต เจริญวงศ์

นางประไพพิศ มงคลรัตน์

นางเพชรรา ภูริวัฒน์

นายกรรชิต จิตระทาน

นางสาวอัมพร สุนอ่ำ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [๕๑๐๓-๐๙๐๖/๕๐๐(๔)]

โทร. ๐-๒๒๑๕-๓๖๑๒, ๐-๒๒๑๘-๓๕๕๗, ๐-๒๒๑๘-๓๕๖๓

นางศรีนทิพย์ นิมิตรมงคล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

<http://www.cuprint.chula.ac.th>

